مكتب

١٩١٣ نچی سنه — ١٣٣٢ نچی سنه صفرالخیر ٤ — دیکابر ٢٠

١٥ نچی صان. ایکی آطنه‌ده بر چغا طورغان تعلیم وتربیه ژورنالی. ١ نچی یل.

آلدبزده‌غی مهم وظیفه‌لر.

«مكتب» بو ١٥ نچی نومیری برله اوزینك برنچی تجربه یلن بتره‌در. برنچی تجربه یلنده «مكتب» ١٥ نومیر نشر ایتوب اوقوچیلارینه تقدیم ایتدی. ١٥ نومیر «مكتب»ده باصلغان مقاله‌لر، میدان مذاکره‌گه قویلغان مسئله‌لرنك اهمیتی، آلارنك ملی احتیاجاتبز یولنده بیرگان معلومات وکیکه‌شلرینك قیمتن تقدیر ایتونی محترم اوقوچیلارغه طابشرابز.

بز بو مناسبت برله فقط شونیغنه ئه‌یته آلابز، که بو اون بیش نومیر «مكتب»ده میدان مذاکره‌گه قویلغان مسئله وملاحظه‌لر ذمه‌بزگه توشکان الوغ بر مسئله، زور بر مقصدنك کچکنه بر کیسه‌گی، میلیوندن بر ئلوشی گنه‌در. کیله‌چکده بزنك ترقی وملی سلامتلگبز اوچون ایك برنچی، ایك اصلی بولغان اوقو، اوقوتو، مكتب ومدرسه مسئله‌سینه عائد ملاحظه قیلوناچق ماده‌لر شول قدر کوبدر وچیکسزدر، که بولارنی اوته‌ر اوچون ١٥ نومیر توگل، ١٥ ملك نومیرده آز بولاچقدر. ذاتا، بزنك یا گاغنه یولغه صالو تشبثینه کرشیله باشلاغان اوقو واوقوتو مسئله‌سی بر درجه ره‌تله‌نوب بتکان تقدیرده‌ده توقتاوسز ترقی وتکاملی اوچون اوزینه مخصوص مطبوعات وژورناللارغه محتاج بولاچقدر. بو هر مسئله‌ده وهر قایده شولای. لکن بزنك کبی روحانی جهتدن ایك ضعیف بولغان بر خلق اوچون موندی خصوصی ژورناللارنك اهمیت ولزومی ینه‌ده آرتغراقدر.

مثلا، بزده مكتب ابتدائیه‌لرده اصول جدید برله اوقوتو یا گاغنه قویلوب بارا. بوندی مكتبلرنك انتشاری، تکاملی کیله‌چکده بیك کوب خدمتلرگه، غیرت واجتهادلرگه موقوفدر. مونك حقنده چیکسز کتابلار، ملاحظه‌لر ومقاله‌لر یازارغه تیوشدر.

مثلا، بزده ابتدائی مكتبلرنك مالیه جهتی نه حکومت ونه‌ده جماعت طرفندن بر تورلی‌ده تأمین ایتلمه‌گان. بو مسئله مطلقا حل قیلونورغه تیوشدر.

مثلا، بزده مکتبلر بز اوچون معلملر بز
یوق، معلملر حاضرلی طورغان اوقو یورطلار-
بزده یوق. معلمه‌لر بز یوق، دار المعلماتبز
یوق مونه بولار یاقن آراده بولدرورغه تیوشلی
بولغان، ایڭ لازم بولغان اشلربزدر. بولار
حقنده مذاکره قیلو، بولارنی بولدرورغه طرشو
بزنڭ هر قایو بزنڭ بورچیدر. خصوصاً «مکتب»
کبی ازقو واوقتو مسئله‌لرینه مخصوص بولغان
بر ژورنالنڭ بو حقده مسئله‌نی گل قوزغا-
توب، معلومات بیروب طورو خصوصی بر
بورچدر.

مثلا، بزده مدرسه‌لر بار؛ بو مدرسه‌لرده
زمانه‌بزغه موافق اصلاحات یاصاو، آلاردن
اوقوب چغا طورغان امام ومعلملرنی مدنیت
دشمانی توگل، بلکه خلقبزنی تدنی وانقراضدن
چغارورغه طرشوچی، خلق باشچیلاری ایتوب
چغارا طورغان بر مؤسسه یاصارغه اجتهاد ایتو
ایرته‌گه توگل، بلکه بوگون اشلی طورغان
خدمتلر بزدندر. مونڭ اوچون‌ده کونده‌لك
مطبوعاتقنه جیتمی، بلکه «مکتب» کبی
خصوصی ژورناللار کیره‌کدر.

مثلا، بزنڭ دینی وملی مکتبلربزنی چن
ملی روحده آلوب بارور اوچون شول روحده
یازلغان کتابلار، یعنی مکتب کتابلاری
کیره‌کدر. عموماً ابتدائی مکتبلر بزده اوقولاچق
فنلرنی ترتیبکه صالو، فنلەشدرو، زمانه‌غه
موافق ایتو، ملیلەشدرو اوچون مکتبلر بزگه
معین پراغراممالار وبو پراغراممالارنی ترقی
وتکامل ایتدره بارو لازمدر. بو مسئله‌ده
«مکتب» کبی خصوصی ژورناللارغه مخصوص
اشدر.

مثلا، روسیه‌ده شول اون یل اچنده عمومی
اوقو کرتوب بترله‌چك، یعنی هر آولده
(مسلمان بولسون روس بولسون — باری
بر) روسچه اوقولا طورغان مکتبلر بولاچق.
بو مکتبلر بزنڭ دینی وملی مکتبلربزگه
نیندی مناسبتده بولاچقلار، آلار بزنڭ دینی
مکتبلرنی یوتوب بترمه‌سلرمی، شولای ایتوب
بزنڭ ملیت واستقبالبزغه هیچ کوتولمه‌گان بر
یردن آیاق چالماسلارمی؟ مونه، بو اوزینه
ایڭ زور بر مسئله. مونی مذاکره ایتو، حل
قیلو مطلق لازمدر. مونڭ اوچونده اساسلی
رەوشده اوروون هم وقت قزغانمیچه مذاکره
ایته‌رلك بر غزیته یاخود بر ژورنال کیره‌کدر.
اول‌دا ایسه اوقو واوقوتوغه مخصوص بولغان
بر ژورنال بولورغه تیوشدر.

مثلا، حاضرگه بزنڭ اوقو مؤسسه‌لربز
مملکتنڭ معین زاقونلاری آستینه کرتلمه‌گان.
بوکون بولماسه، ایرته‌گه حکومت بولار اوچون
معین زاقون توزویه‌چك هم بیلگیلی بر نظارت
تحتینه کرته‌چك. مونه بو زاقونلار، بو نظارت
نیندی بولورغه تیوش، نیچوك بولغانده بزنڭ
مدنی، ملی ودینی احتیاجاتبزغه موافق بولاچق؟
مونه بو مسئله بر یالغز یغنده‌ده بوتون ملتنڭ
باشن واناچق، کوب اویلارغه توشوره‌چك
مسئله‌در. مونی مطلقا تعیین قیلورغه، کیره‌ك
وقتنده معین جوابلار وآچق تربیوژانیالار
بیرورگه حاضر بولوب طورورغه تیوشدر.
بو حاضرلك ایسه هیچ کیچگرگه یارامی، بو
یل بولورغه کیره‌کدر. چیت دینلر دیپارتا-
مینتینڭ مفتی حضرتکه بیرگان سؤاللری
وشول مناسبت برله بوتون مطبوعاتبزنڭ،

حتی بوتون اوقوغان صنفیمزنڭ حرکتکه کیلوویی کوز آلدیزده طورادر. بو حرکت، البته، اورنسز بولمادی؛ بر شولای تیوش ایدی، چونکه حکومت‌نڭ بزنڭ مکتبلر بز حقنده توزویه‌چك زاقونلاری بزنڭ اوچون حیات ومماب درجه‌سنده مهم‌در. بونی هم مطبوعات هم ملت آڭلادی، شوڭا کوره حرکتکه کیلدی.

حرکتکه کیلدی هم کیلدك، لکن شونڭ بـله برابر اساسلی هم اطرافلی بر جواب ولایحه حاضرله‌دکمی، یاخود حاضرلی آلابزمی؟ البته حاضرله‌مدك هم حاضرلی آلوو بزدا شبهه‌لی، چونکه حاضرله‌نورگه طرشقانیز یوق. صوڭغی آیـلارده، یعنی دیپارتامینت‌نڭ سؤالندن صوڭغنه ملی مطبوعات‌نڭ کوته‌ریلوب کیتوب تورلی جوابلار وکیڭه‌شلر تقدیم ایته‌رگه آزابلانووی- حاضرله‌نو توگل، بلکه مجبوری هـم طغزلاو وقتنده بیرلگان جوابلارغنه‌در. سؤال بولماسه، جوابده هم حاضرله‌نوده بولاچق توگل ایدی. مطبوعات همان ایسکیچه اوزینڭ اهمالنده دوام ایته‌چك ایدی. بو صوڭغی جمله اوچون مطبوعات عفو ایتسون، چونکه بو قوری دعوی توگل، آنی اثبات ایته‌ر اوچون بزنڭ مطبوعات‌نڭ بر آیلق نومیرلرن کوزدن اوتکارو جیته‌در. بزنڭ مطبوعات ملت اوچون اینڭ اهمیتلی بولغان مسئله‌لرنی قوزغاتو وملاحظه ایتو اورنینه کوبره‌ك وقت روس غزیته‌لرندن اهمیتسز خبر ومقاله‌لرنی ترجمه واوزلری آراسنده‌غی شخصی اینتیریسلرنی قویرتو برله مشغول بولادر. مونه بو زاقون لایحه‌لرینه حاضرله‌نو ینده مطلقا خصوصی ژورنالارده اوز ونچه واطرافلی ره‌وشده بولورغه تیوشدر.

مثلا، بزده حاضر حکومت مکتبلرنده اوقو کوندن کون کوبه‌یوب بارا. حکومت مکتبلرنده اوقوچی بالالاربزنڭ ملیت هم دینلرن تیوشلی درجه‌ده صاف ایتوب صاقلار اوچون نیندی چاره‌لر تابارغه کیره‌ك؟

مثلا، محلی مؤسسه‌لر (زیمستوا وشهر دومالاری) حاضر اوقوتو اشلرن کوندن کون اوز قوللارینه آلا باralار. بزنڭ ملی مکتب ومدرسه‌لر بو مؤسسه‌لرگه نیندی مناسبتده بولورغه تیوش؟ آلار قولینه بیرو فایدالیمی، یاخود بیك ضررلی بولاچقمی؟

مثلا، بو یل یاز کونی خصوصی مکتبلر حقنده یاڭا زاقون چقاریلدی. بوزاقون بوینچه توبه‌ن واورتا درجه‌لی مکتبلرنی خصوصی کشی آچا آلادر وبوندی مکتبلرده اوقو تلی آچوچی‌نڭ اوز اختیارنـده بولادر. دیمك بز تاتارلارغه‌ده خصوصی صورتده ابتدائی گنه توگل، حتی گیمنازیه‌لرده آچارغه ممکن ایکان وبو گیمنازیه‌لرده اوقو تلی - تاتارچه بولا آلا ایکان. دیمك بز تاتارچه ابتدائی مکتب گنه توگل، ایرلر هم خانونلار اوچون تاتار گیمنازیه‌لری‌ده آچا آلابز ایکان. مونه موندی اورتا مکتبلرنی آچو، آلارنڭ پروغراماسن توزو اوچون کوب تشبثات کیره‌ك بولاچق، مونڭ اوچونده مسئله‌نی تفصیللی ره‌وشده خصوصی ژورنالارده حل ایته‌رگه تیوش بولادر.

مثلا، ابتدائی مکتبلر بز معین بر نظارت تحتینه کرگاچ ملالار بزنڭ اول مکتبلرگه مناسبتی نیچوك بولاچق. آلار هامان ایسکیچه شول مکتبلرنڭ مدیرلری بولوب قالاچقلارمی، یوقسه

ملالار بزغه فقط مسجد خدمتی گنه قالدرلوب اوقوتو اشلری آلار قولندن کیته‌چکمی؟

مثلا، بزده اوی تربیه‌سی....

حاصلی بو «مثلا» لر شول قدر کوب، که آلارنڭ اسملرنگنه صاناب چغار اوچونـده «مکتب» نڭ بر مقاله چکی توگل، بلـکه بر نیچه نومیر «مکتب» ده جیتمه‌یه‌چك. بز بو اورونده بو «مثلا» لرنی تیك اوقو واوقوتو مسئله‌لرینه مخصوص بولغان بر ژورنالنڭ یازاچق موضوعلاری چیکسز کوب، موندی ژورنـال ملتبز اوچون، خصوصاً حاضرگی حالتبزده، ایڭ برنچی «لابد منه» بولغان بر نه‌رسه ایکانن کورسه‌تور اوچونگنه کیتردك.

ذاتا، ملی مطبوعاتبزده، حتی «سیاسی، عمومی وادبی» دیوب باشینه ایری حرف بله یازلوب قوبلغان کونده‌لك غزیته‌لر بزده روس غزیته‌لرندن ترجمه قیلونغان خبر ومقاله قسملرندن باشقه، ملی حیاتبزغه عائد قسمی، بوتونله‌ی دیه‌رلك، شول اوقو، اوقوتو ومکتب اشلرینه‌گنه عائد بولادر. مونڭ سببی نه‌رسه؟ البته سببی بر هم بیك آچق معلوم، اولدا: ملی حیاتبزنڭ حاضرگه ایڭ اهمیتلی، ایڭ عمومی بولغان طرفی اوقو، اوقوتو ومکتب مسئله‌سی بولوویدر. شونڭ اوچونك کونده‌لك مطبوعاتبزده ملی قسمنده شوناردن اوزآلمی، شونڭ اوچونك اول هر مقاله‌سنده شول حقده سویله‌رگه مجبور بولا. شونڭ اوچونده غزیته‌لر بزده اطرافدن کیلگان اخبار مطلقا اوقو ومکتب اشلرینه گنه دائر بـولادر.

فقط کونده‌لك مطبوعات اوقو ومکتب اشلرینه نی‌قدر اهمیت بیرسه ونی‌قدر آنڭ برله مشغول بولسه‌دا، سیاسی، عمومی وکونده‌لك بولدغندن بو مسئله‌نی اساسلی واطرافلی تیکشره آلمی. مونڭ اوچون کـونده‌لك مطبوعات جیتمی، چونکه کونده‌لك مطبوعات‌نڭ اصل موضوعسی اول توگل، مونڭ اوچون مطلقا خصوصی ژورناللار، حتی مخصوص غزیته‌لر کیره‌ك بولادر.

مونه شول زور احتیاجبزنی، شول «لابد منه» بزنی آزغنه بولسه‌دا فعلیت‌که چغارو نیتی برله بز بو ژورنالنی چغاروغه قرار بیرگان ایدك. ژورنال مخصوص بر مسئله‌گه‌گنه عائد بولدغندن باشقه مطبوعات کبی بردن کوب طارالوب کیتوویده چیتن بولاچغن بز اوّلدن آڭلاغان ایدك. شوڭا بناءً ژورنالنڭ مادی جهتی آورغه کیله‌چکنده اویلاغان ایدك. ژورنال برنچی یللارنده مادی قصنقیلقلار کوره‌چکینی خاطرگه آلغان ایدك. فقط «صباح» شرکتی ژورنال‌نڭ مادی جهتن تأمین ایتوب شول قصنقیلقلارنی اوز اوستینه آلدی. بزده شوڭار اوشانوب کوبدن اویلاب یوروگان مقصدبزنی فعلیت‌که چغاروغه کرشدك. هم برنچی تجربه‌یلبزنی بو نومیر برله تمام ایته‌رگه موفق بولدق.

حاضر اوقوچیلار بزنڭ وعموما ملت‌نڭ آڭلی صنفی‌نڭ شرلایوق اش باشنده طوروچی عالم، پیداغوغ وخادملربزنڭ، هم محترم ملا ومعلملربزنڭ هم بالا تربیه‌سینه اهمیت بیروچی آتا وآنالاربزنڭ حمیت وهمتلرینه طایانوب ایکنچی یلبزنی باشلیبز.

مسئله‌بز بیك آور هم زور، یولبز اوزون؛ فقط، عیاض افندی اسحاقی ئه‌یتکانچه (برنچی نومیر ایل) ایمانبز بیك کامل. مونه شول ایمانبزغه اوشانوب اشکه کرشه‌بز.

محمود فؤاد.

آلغه ییبه‌روگه‌ده خدمت ایتمه‌دیلر. مونددن صوکده بوحکم شولای باراچق. مونده عیب، زیمستوالارده بولماینچه، شونلارنی اوز فائده‌بزغه اشله‌ته آلماوبزده‌در. اوتکان زمانلارده زیمستوالارنڭ مکتب‌لربزگه یاردملری بولماسه‌ده، لکن آنلارنڭ مکتب‌لرنی بتوروگه خدمت‌لری ده‌یوق ایدی عمومی اوقو کرگکدن صوکره آنلار، بزنڭ مکتب‌لربز اوچون خاتمه چیگکدیروچی بر نه‌رسه بولوب قالولارنده هیچ شبهه یوقدر.

بزنڭ تاتار خلقی هر نرسه‌نی وقتی اوزغاچ قایغورتوچان بولغانلغی سببلی، بومسئله‌ده‌ده شولای بولور دیوب خاطرگه کیله. لکن بو مسئله مسلمانلار اوچون حیات ایله ممات مسئله‌سی بولغاناقدن، بوڭا مسلمانلار چن کوڭلدن اهمیت بیررگه وبناء علیه مسئله‌نی اوز فائده‌بزغه خدمت ایتدررگه طرشورغه تیوشلی‌اردر. حاضرگه مونڭ اوچون چاره‌لر کورونماسه‌ده، لکن مسلمانلار زیمستوا اشلرینه نقلاب قاتناشقانده مونڭ چاره‌سی طابلوونده شبهه یوق.

هادی آطلاسف.

دورت صنفلی ابتدائی مکتب پروغراممانسی.

دورتنچی صنف.

I

آنـا تلی. ۱) آڭلاب، مقاله‌لرده‌گی حسلرنی بلوب، اوز فکر وحسلرن سویله‌گان کبی ایتدروب اوقوتورغه غیرت ایدیلور. مقاله‌لرنڭ مآللرن اوز سوزلری ایله قسقه‌رتوب یاکه اوزایتوب شفاهاً سویلی بلولری هـم آچق آڭلارلق یازا بلولری، تورلی قوللار ایله یازغان خطلارنی اوقورغه ملکه‌لندرو.

۲) مشهور ادیبلر بزنڭ ۷ — ۸ شعر وامثاللرن بیان قیلوب حفظ ایتدرو.

۳) اوتکان یلده اویره‌تلگان قاعده‌لرنی تکرار صوکنده صرفدن حرف، کلمه، اسم، مفرد، جمع، احوال اسم (سؤال طریقنچه)، اضافت، صفت، اسم عدد، ضمیر، فعل، مثبت ومنفی، فاعل ومفعول، معلوم ومجهول، تصرف افعاللرنی هم نحودن جمله، جمله‌نڭ کیسه‌کلری، باش وایبه‌رچن جمله‌لر، طنشلاردن جه‌یه‌لر «( )»، صزق «—» هم کوب نقطه «....»دن باشقه بارچه‌سیده عملی ره‌وشده مثاللر بله اویره‌تیلور هم شولارغه تطبیق قیلدروب املا یازدریلور.

٤) شاکردلر اوقوغان مقاله‌لرن اوز سوزلری ایله سویله‌ب یاکه معلم توزگان (اوچنچی صنفده‌غیدن آورراق) پلان بوینچه اوزلرینه معلوم نه‌رسه‌لرنی تصویر قیلوب انشا یازارلار.

II

عربچه اوقو. ۱) قرآن کریم اوتکان یلده طوقتالغان اورندن آلوب تجوید احکامینه رعایه ایله اوقوتیلور. بو یل تجوید احکامی دخی کتابدن تکرار قیلدریلور.

۲) «والضحی» دن آلوب «زلزلت» گه قدر سوره‌لر حفظ ایتدریلور.

III

علم حال. اوتکان یلده بیرلگان معلوماتنی تکرار صوکنده مسافر احکامی، روزه، زکات،

عشر، فطر وحج اوبروتیلور هم تیوشلی دعا-
لار تاتارچه ترجمه‌لری ایله حفظ قیلدریلور.

IV

تاریخ انبیا. محمد علیه‌السلام تاریخی
وخلفاء راشدین دوری اوقوتیلور.

V

تاریخ (روسیه تاریخی) ١) تاتارلار
کیلوگه قدری بولغان روس کنه‌زلری.
٢) روسلارنڭ تاتارلار قولی آستنده طورولاری.
٣) ایۋان III. ٤) ٤ نچی ایۋان - غروزنی.
٥) ٤ نچی ایۋان صوڭنده بولغان پادشاهلار
هم بوریس غادونوف ٦) فتنه‌لر. ٧) میخایل
رامانوف‌نی پادشاهلقغه صایلاو، ٨) روسیه
مملکتینڭ اچکی هم طشقی دشمانلارندن قوتو-
لووی، ٩) آلیکسی میخایلوۋیچ هم آنڭ
خدمتلری، ١٠) بیوك پیتر - آنڭ یاشلگی،
١١) پیترنی پادشاهلقغه صایلاو. پیترنڭ تربیه-
سی، ١٢) بیوك پیترنڭ استقلالی هم صوفیه‌نڭ
قولندن توشووی، ١٣) قریم هم آزاق
محاربه‌لری، ١٤) پیترنڭ غربی یاۋروپاغه
برنچی سیاحتی، ١٥) باشقرد بونتلاری هم
آلارنڭ پیتر زماننده دوامی، ١٦) پیتربورغ
شهرینڭ تأسیس ایتلووی، ١٧) بیوك پیترنڭ
ایڭ مهم ریفورمالاری، ١٨) لامانوسف،
١٩) ٢ نچی یکاتیرینا (ئه‌بی پادشاه) ٢٠)
شخصی هم یاردمچیلری، ٢١) ٢ نچی
یکاتیریناڭ مهم ریفورمالاری، ٢٢) ٢ نچی
یکاتیریناڭ تاتارلارغه مناسبتی، ٢٣) قریم
خانلغینڭ روسیه‌گه قوشلووی، ٢٤) صوۋوروف
هم آنڭ محاربه‌لری، ٢٥) ایمپیراتور ١ نچی
آلیکساندر، ٢٦) وطن صوغشی، ٢٧) ایمپیراتور
نیکولای ١ نچی هم قریم محاربه‌سی،
٢٨) ایمپیراتور ٢ نچی آلیکساندر، ٢٩) آنڭ
مهم ریفورمالاری، ٣٠) قازاق خانلارینڭ
قوشلووی هم روس عسکرینڭ اورتا آزیانی
آلووی، ٣١) ایمپیراتور III نچی آلیکساندر،
٣٢) ایمپیراتور II نچی نیکالای هم
ریفورمالاری.

VI

حساب - اوتکان یل اویره‌تکان معلوماتنی
تکرار صوڭنده اعداد مرکبه، هم دورت عمل.
روسیه‌ده مستعمل اولچه‌ولرنی بلدرو؛ بو
اولچه‌ولرنڭ جدوللرن توزوتوب حفظ ایتدرو
زور اولچه‌ولرن واقلارغه هم واقلارنی زور
اولچه‌ولرگه آلماشدرو؛ جمع، طرح، ضرب
وتقسیم؛ دورت عملگه عددی مثاللر هم مسئله‌لر
حل قیلونڭ خصوصی طریقلری. مربع ومکعب
اولچه‌ولر؛ سطح وحجملرنی حسابلاو.

شاکردلرنڭ اوزلرینه بیریله طورغان
املار: اعداد تام ومرکب بولغان عددی مثاللر
ومسئله‌لر حل قیلو.

کسر. کسرلرنڭ حاصل بولووی، ره‌وشلری،
مخرجلرن برابر ایتو، قسقارتو؛ کسرلرنڭ
جمعی، طرحی، ضربی. تقسیمی هم دورت عملگه
مسئله‌لر حل قیلدرو.

VII

جغرافیه هم طبیعیات - ١) یاۋروپای
روسینڭ شمالی؛ صناعتلی، قارا طوپراقلی،
دالاده‌غی، بالطیق بوینده‌غی گوبیرنالری؛
فینلاندیه، غربی، ۋیسلا بویی هم اورال طرفنده‌غی
گوبیرنالار؛ هر بر اوبلسته‌غی خلقنڭ ترکلگی،
کسبی، سودا وتجارت، اچکی سودا، طشقی

سودا؛ روسیه‌ده دینلر؛ جماعت ومملکت اداره‌سی.

روسیه مملکتینڭ قسملرندن آزیای روسی، سیبیریا، ترکستان، قرغز داللارینه هم کافکازغه بولینوب قصقه‌چه‌غنه قارالور.

٢) جیر شاری ـ اورنچی یلغه قاراغانده کرهٔ ارض هم آنڭ حرکتلری بله‌ن تفصیللیراق بلشله‌ندرو؛ یرنڭ یللق حرکتی؛ یل فصللری. یرنی هواسینه قاراب بیش ئلوشکه بولو (ایکی صووق پویسکه، ایکی اورتاچه هم بر اسسی پویسکه بولو)؛ جلیلق هم یاقتیلقنڭ چیشمه‌سی ـ قویاش.

٣) بو اورنده حکمت قسمندن یاقتیلق، نورلی جلیلق هم ایلیکتریك سویله‌نور. یاقتیلق هم جلیلق نورلارینڭ طوغری صزق بوینچه تاراللووی. یاتصی کوزگیدن یاقتیلق نورلارینڭ کیری قایتووی. جلیلق نورلارینڭ آق شوما نرسه‌لردن کیری قایتوب، قارا هم قنرشی نرسه‌لر بله آلارنڭ یوتوللووی. بیرنڭ اوستکی قاتلامینڭ جلیلق نورلارن یوتووی. نورلارنی ایکی یاغی‌ده قالقوب طورغان پیالاغه جییو، ایکی یاغی‌ده قالقوب طورغان پیالانڭ ایکرانغه (ЭКРАНЪ) صورت توشرووی؛ بو پیالانڭ فوتوغرافیه‌ده استعمال قیلنووی. آق توسنی بولگه‌له‌و؛ صاوات کوپری. نرسه‌نی اشقودن ایلیکتریك حاصل بولوون آڭلاتو؛ ایلیکتریك ماشینه‌سی؛ ایلیکتریکنی اوزی آشا اوتکاره هم اوتکارمی طورغان نرسه‌لر؛ کوك کوکره‌و هم یه‌شن یه‌شنله‌و؛ یه‌شن صوقدرغچ (ГРОМООТВОДЪ).

٤) آی: آینڭ یاقتیلیغی، آینڭ ره‌وشلری. آی هم قویاشنڭ طوتولووی؛ یولدزلار؛ یولدزلارنڭ زورلق، یالتراوق هم توسلرینه قاراب آیرمالاری، کواکب سیاره هم حرکتسز یولدزلار؛ یولدزلار تجه‌معاتی؛ قویرقلی یولدزلار هم یرگه توشه طورغان یولدزلارنڭ نرسه ایدیکینی آڭلاتو.

٥) اوسملکلرنڭ قسقه‌چه بنیه‌سی.
اوسملکلرنڭ علم بنیه‌سن اوقوتورغه باشلاودن اوّل بالالارنی بعض کیمیاوی ЯВЛЕНІЕ لر بله بلشله‌ندرو کیره‌ك؛ بسیط هم مرکب نرسه‌لر؛ قزلسرنی تری کومش بله موالد الحموضه‌غه آیرتو تجربه‌سی؛ نرسه‌لرنڭ جانووی ـ قاربون (اوگلیرود) بله موالد الحموضه (کیسلارود) نڭ کیمیاوی قوشلووی. هوانڭ ترکیباتی. بو اورندوق حکمت‌دن صییق نرسه‌لرنڭ قارندق آرقلی اوتولری (ЭНДОСМОСЪ) ایله بلشله‌ندرو هم بوڭا تعلقلی تجربه‌لر یاصاو. طامرنڭ فقط صییق رزقنی‌غنه قبول ایتووی؛ اوزینه اوچراغان قاتی نرسه‌لرنی طامر اریترگه تیوشلی (طامرنڭ بر تورلی کیسلاتا چغاروون اثبات ایته طورغان تجربه). طامرنڭ یردن آلغان نرسه‌لری.

یافراق. قارانغی اورنده یافراق اوسملکلرگه فقط طن آلو اوچونگنه خدمت ایته؛ یافراقلارنڭ موالد الحموضه (کیسلارود) نی یوتوب حامض قاربون (اوگلی کیسلی غاز) نی چغارغانلقلارن اثبات ایته طورغان تجربه، یاقتی اورنده یافراقلار اوسملکلرگه رزق تابو اوچون خدمت ایته‌لر؛ یافراقلارنڭ یاقتیده حامض قاربون (اوگلی کیسلی غاز) نی یوتوب موالد الحموضه (کیسلارود) نی چغارولاری (تجربه). یافراقده، بورچاق هم به‌ره‌نگیده

کراخمالنڭ بارلغی. کراخمالنی یاندروب آنده کومر (قاربون) بارلغن بلدرو.

اوسملك صاباغی. اوسملك صاباغینڭ همیشه اوستکه تابا اوسوون اثبات اینه طورغان تجربه (اوسملکنی صاباغن آسنقه تابا قاراتوب آصوب قویو). اوسملك صاباغینڭ اچنده صونڭ اوستکه تابا کوته‌ریله طورغان یولی بارلغن اثبات اوچون تجربه (صاباقنڭ کیسلگان اوچی بله صونی صورووی)؛ اوسملك اچنده صونڭ آستقه تابا توشه طورغان یولی بارلغن اثبات ایتو (قابغی توگه‌ره‌کله‌ب کیسلگان تال بوتاغن صوغه اوطرتو هم آنی تجربه ایتو). اوسملکلرنڭ حرکتی، روسانکه (росянка) (نتیجه: اوسملك بله حیوانلار آراسنده آیرمایوق).

٦) آدمنڭ بیك قسقه‌چه تشریحی هم بنیه‌سی. کشینڭ ته‌نی هم آنده حرکت اعضالاری؛ سویه‌کلر مجموعسی (قدید - скелетъ)؛ سنگرلی ایتلر (عضله‌لر - мышцы)؛ آش قایناتا طورغان اعضالار هم آش قایناوی؛ قان یورووی؛ صولش آلو؛ (صواش آلونی جانو بله چاغشدرو)؛ عصبی ترکیبات؛ حس اعضالاری - ته‌ن سیزووی، ایس سیزو، ته‌م، کورو هم ایشتو اعضالاری. طورغان بولمه‌لرن جیللتو هم کیومینڭ پاك بولووینڭ کشیگه ضروریاتی؛ بوتون ته‌نن پاك یورتو - سلامت بولونڭ بونچی شرطی؛ کوز، آوز هم تشلرنی یاخشی طوتو.

بو اورنده حکمتنڭ طاوشقه تعلقلی اورنی کره: ماده جزءلرینڭ قالتراب حرکتلنووی هم طاوشنڭ هوا (قاتی هم صیق نرسه‌لر) آشا ایشتلووی؛ طاوشنڭ تیزلگی هم آنڭ کیری قایتوب ایشتلووی - یاڭغراو.

یرنڭ هوا جهتندن بیش ئلوشکه بولنووینه قاراب بارچه اوسملك وحیوانلارغه عمومی نظر. شهرلرده بالالارنی حیوانات هم نباتات باقچه‌لارینه آلوب بارو. اسسی طرف اوسملکلرینڭ جیمشلرن (مثلا خرما، کوکوس چیکله‌وگی هم قهوه اورلقلارن) بالالارغه کورسه‌تو هم صوره‌تلرن یاصاتدرو. خرما اورلغن اوطرتوب آنڭ قوری یرده‌ده اوزینه رزق تابا آلورلق بولووینه (آنڭ تامرلرینڭ بیك تیره‌ن کیتووینه) بالالارنڭ اعتبارلرن جلب قیلدریلور.

کشی هم طبیعتنڭ اوسملك هم حیوان نسللرن اوزگارتووی: کشینڭ اوزینه فایده‌لی بولغان تورلی اوسملکلرنی صایلاب، آلارنڭ اورلقلارن، به‌ره‌نگی هم صوغانلارن چه‌چووی؛ به‌ره‌نگی، چوگندر، کیشر، مه‌ك، گل چه‌چه‌کلرنڭ تورلی نوعلری (صنفده به‌ره‌نگی هم صوغان اوسدررگه؛ به‌ره‌نگینڭ توبینه بالچق اویگاچ آنڭ صاباغینڭ اوزگارووینه بالالارنڭ اعتبارن جلب قیلدرو). کشینڭ حیوان نسللرن صایلاب، ناچار نسلنی یاخشی نسل بله قوشوب یاخشرتووی. یاقن بولسه، بالالارنی آول خواجه‌لغینڭ فیرمه‌سینه آلوب باریلور. اگر حیوانلار هم اوسمکلر چیکدن طش اورچیسه‌لر، برنڭ آلارنی طویدرا آلماوی احتمال؛ ترکلککه قابل توگللرنڭ کیمی بارووی.

قازیغاچ یر آستندن چقا طورغان اوسملکلر هم حیوانلار قالدیغی. آغاج‌صمان یه‌شاچه‌لر، آغاج‌صمان آباغالار، ماموتلار، اوچ بارماقلی آطلار، تشلی قوشلار.

معلم افندیگه سوزلرنی بیان قیلغانده بو اصوللرنڭ هر ایکیسین استعمال قیلورغه تیوشلی. اگر شاکردلر معلم طرفندن بیرلگان سؤاللر صوڭنده‌دا سوزنڭ معناسن آڭلاماسه‌لار، اول وقت معلم سؤالسز، لکن، قسقه‌چه‌غنه اول سوزنی اوزی ئه‌یتوب بیرور.

شاکرد آیروم سوزلرنی آڭلاب اوقورغه اویرنو بلەن، جمله‌لرنی اوقوغانده‌دا آڭلاب اوقورغه عادتله‌نه‌در.

جمله‌لرنی بیان قیلو اصولی: شاکردلرنڭ جمله‌لرنی اوقوغان وقتده آیروم سوزلرنڭ معنالارنغنه آڭلاولاری یتمی، بلکه سوزلرنڭ رابطه‌سن‌ده هم بو رابطه‌دن کیلگان معنانی‌ده آڭلاسونلار.

مثلا: بالالار «اول سویکلی چه‌چه‌کلر، هیبت، ماتور بیزه‌کلر بولونلارده اوسه‌لر»، دیگان جمله‌نی اوقودیلار هم بو جمله‌نڭ هر بر سوزن آڭلیلار، شولای بولسه‌دا بالالار بـو جمله‌نڭ بوتون معناسینی جییوب، یعنی بـو جمله‌ده‌گی فکرنی آڭلی آلماغانلاردر. معلم شاکردلرنی بو جمله‌ده‌گی فکرگه توشندرور اوچون سؤاللر بیرورگه تیوش: چه‌چه‌کلر قایده اوسه‌لر؟ سز چه‌چه‌کلرنی سویه‌سزمی؟ هر کم‌ده چه‌چه‌کلرنی سویه‌می؟ شونڭ اوچون نیندی «چه‌چه‌کلر» اوسه دیگان؟ بولونلارده نیندی چه‌چه‌کلر اوسه‌لر؟ چه‌چه‌کلر بولماسه بولونلار اول قدر ماتور بولورلار ایدیمی؟ آلای بولغاچ بولونلارنی نه‌رسه‌لر ماتورلیلار هم بیزیلر؟ شونڭ اوچون چه‌چه‌کلر نه‌رسه‌لرنڭ ماتور بیزه‌کلری دیب ئه‌یتلگانلر؟ شولوق جمله‌نی حاضر ایکنچی تورلی اینوب ئه‌یته آلورسزمی؟ کبیلر. بالالار ئه‌یته آلماسالار، معلم اوزی: «بولونلارده، آلارنڭ ماتور بیزه‌کلری بولغان سویوکلی چه‌چه‌کلر اوسه‌لر» دیوب ئه‌یتور. اوشبو مثالدن جمله‌لرنی بیان قیلو اوچون عمومی بر اصول چغارو ممکن بولادر: معلم جمله‌نڭ (اسملرینی ئه‌یتمیچی مبتداء، خبر وباشقه‌لار) بارچه کیسه‌کلرینه تعلقلی سؤاللر بیرور.

کیله‌چه‌ك مقاله‌ده قسقه حکایه وقطعه‌لرنی بیان قیلوب اوقوتو حقنده مذاکره بولاچق.

محی‌الدین قربانعلییف.

بزده جر وموزیکا.

ته‌ن، روح — بولار آدمنڭ باشلیچه کیسه‌کلری. انسان اوچون برنچیسی نی قدر اهمیتلی بولسه صوڭغیسیدا شول قدر، حتی آندن‌دا آرتق اهمیتلی؛ چونکه آدمنی باشقه حیوانلاردن آیرغان نه‌رسه، چن معناسی بلەن ئه‌یتکه‌نده، اوّلده‌گی کتابلارده یازیلغان شیکللی، ایکی آیاغی اوزره یورووی، طرناقلارینڭ یاصسی، ته‌نینڭ‌ده توکدن یالانغاچ بولووی، آرا-صره کولووی شیکللی نه‌رسه‌لر توگل، بلکه روحنڭ عالیلگی، آنارده سماوی بر نور چاتقیسی بولووی، انسانگده کونی تونی شول نور چاتقیسینه اومطولویدر.

تەن — آزق هم‌جنتکلەب تربیەگه نی قدر محتاج بولسه، روح‌دا آنکار شول قدر، حتی آندندا آرتق محتاج. آزق وتربیەدن باشقه تەن یاشی آلماغان شیکلی، روح‌دا آنسز طورا آلمی، اول آزقدن باشقه ئوله. روحنك آزغی ایسه، قسقەچەغنه ئەیتکەندە، جر، موزیکا، رسم شیکللی صنایع نفیسەدن صانالغان نەرسەلردر. عموماً هر بر ماتورلق روح اوچون آزق بولا آلا.

روح ماتورلقنی سماوی بر نەرسه ایتەروب طانی، شوکار کورەده اول هر بر ماتورلق آلدنده تز چوکوب سجده ایته. ئەیتیك مای آیننك یاقتی کونلرندن بر کون. ئەیتورسلك، قویاش کون بویی یاقترتا، یاقترتا آرغاندا، ایندی یال ایتەر اوچون آنا. تگنده‌گی طاو آرتینه باتوب یاتا، آننك آقتوقغی نورلاری قویاش بایوشنداغی بولوتلارغه انعکاس ایته، بوتون منظره قورقنچلی، فاجعەلی توس آلا. بارا، بارا قویاش بایوشی بوتونلەی آللانا. اوزاق‌دا اوتمی آی‌دا قالقا، تیره یاقغه اوزینك صاف نورلارن چەچه باشلی؛ کوك یوزی انجو بورتکاری شیکللی یولدزلار بلەن زینتلەنه...

ئەیتیك یەشل ئولەنلر بلەن طومالانغان کیك صحرانی یاروب نهر آغوب یاتا، آننك کوز یاشی شیکللی صاف بورتکاردن جییلغان صووی قویاشده اوینەب یالطری. کمگەدر قاراب کوله...

روحنده تمیزلك، کوکلنده درد، شعریت بولغان کشی بولارغه قاری‌دا، اوزنده بر کوتەرنکیلك هم شول ماطور منظره بلەن اوزی آراسنده بر یاقنلق سیزه، کوب وقت آنارده دینی طویغولارده اویانا، اول بوتونلەی بو دنیادن واز کیچه، ایکنچی بر عالمده یوری، آنکا راحت... اول اوزنده اویانغان طویغولارنی باشقه برسی بلەن بولشرگه هم شول کیلش آلارنی تجسم ایتدررگه‌تلی. مونه‌شوشی وقتده ایندی شاعرنك یاردەمینه رسم، یا ایسه موزیکا، یا ایسه شعر دیگەن نەرسەلر کیلوب چغا. اول طولغان آیغه قاری‌دا:

«نەق کوله، نەق جلمایا، نەق یوری بغرکنی اوزه» دی؛ آغا طورغان صوغه قاری‌دا:

ای اویماقای کبك صزلوب آغا،
آشقازارقای صووی آغومی...

دیب صوزوب جرلاب یبەره؛ یولدزلار بلەن زینتلەنگەن کوككه قاری‌دا:

Надъ нами небо съ вѣчными звѣздами,
А надъ звѣздами ихъ Творецъ,

دی. طبیعتنك ماتورلغی آنارده دینی حس اویاندرا. آلای جر وشعر بلەن اوزینك طویغولارن آنکلاتا آلمی ایکەن، اول رسمگه صاریلا هم تورلی بویاولار آرقاسنده طبیعتده کوردکی نەرسەلرنی نیچوك ایتوب طانوغانلغن، اوزینك آنکار قاراشن، آندن آنکغارغان معناسن بویاو آرقاسنده تجسم ایتدروب هر کمنك کوز آلدینه کیتوروب قویا. اوزینك مقصدن بوتەنلرگه آنکغارتور اوچون شاعرگه طاغی شعر بلەن رسمدن باشقەدا بیك کوب یوللار بار. لکن مین حاضر آلارنك بوتونسی طورنده یازوب طورمیم. مینم حاضر ئەیتورگه تلەگەن نەرسەم جر بلەن موزیکا طورنده.

چنلابده حاضرگی کونده بزنك جر هم

موزيكابز غايت درجەدە آرتده. بلميم روحانى بايلغبز توبەن بولغانغەمى، ئەلله «اسلاميتده تغنى حرام، اول موزيكانڭ جوازن انكار ايته» ديگەن فكر بيكنق طارالغانغەمى، بز موزيكانى بيك اول قدر كيرەكسنەمى بز. اويليسك‌ڭ، اويليسك‌دا، ـ ئەلله بزده جر هم موزيكا بلەن آڭغارتورلق نچكه، صاف طويغولار يوقمى ايكان؟ ـ ديگەن اويغه كيله سك. باباللار بز برده بزنڭ شيكللى طوپاص بولماغانلار لاباصا؛ آلار وقتنده جرلاغانلار، شونڭ بلەن كوڭللرن آچقانلار، حتى دينلرن صاقلاغانلار. آلارنڭ جرلارى كوڭللرينڭ ايڭ تيرەن يرندن قاينااب چققان، آلارنڭ نچكه طويغولارن اوزلوب سويله‌گان. آلار تل بلەن آڭغارتا آلماغان طويغولارن، تيرەن قايغولارن قورايلارى، تيرەن معنالى جرلارى بلەن آڭغارتقانلار. آلار آورلق وقتلارنده برده بزنڭ شيكللى اميد-سزلەنوب فلكنى سوگەرگه طوتنماغانلار، ئه كيڭ صحراغه چققانلاردا، كوكره‌كنى كيروب طوروب، ماتور طاوش بلەن:

بارادا‌غنه بارا بن اوطوردم،
اوطردملا حساب ايتەرگه
حساب ايته، ايته كتاب آچدم،
كتاب قوشا صبر ايتەرگه...

ديب جرلاب يبەرگانلر. منه شونڭ شيكللى جرلار آلارده:

ـــ هر نەرسه اللەدن، شوكار كوره بوتو-نسينه صبر ايتەرگه كيرەك، صبرنڭ توبى صارى آلتون، ديگان فكر اويانەرغان. هم آلار صبر ايتەده بلگانلر. آلارنڭ كوڭللرندن سماوى بر آهنك، تقديرگه اشانو آڭقوب طورا، آلار حاضرگى كويلر بز شيكللى ايسراك تاتارلارنڭ باشندن چيقماغان.

ئەييو، اوّللارده بزده موزيكا بلەن جر عالى نەرسه، روحنڭ آزغى بولوب ايسه‌بلەنگان؛ حساس قلبلى باباللار بز:

ـــ موزيكا كشينى عاليلەندره، ديگان حقيقتكه سوق طبيعيلرى بلەن اشانغانلار. زمانلار اوتكان. ئه آلارنڭ باللارى، بابا-لارندن قالغان فائدەلى بر اشنى ترقى ايتدرەسى اورنده، بوتونلەى اشدن چغارغانلار، بارا، بارا بزنڭ جر بلەن موزيكابز اوز بزنڭ بلچراق طويغولار بزنى آڭغارتورغەغنه يارى طورغان بر نەرسه بولوب قالغان. مونه حاضرده بزده موزيكا شولاى پچراق نەرسه ايتوب طانيللا ديەرلك. تيك صوڭغى بللاردەغنه آزراق ترقى اثرى سيزله، لكن ايندى اوّلدەگى صاف كويلر بز كورنمى. آنده ئەلله كم ئەلله نيندى روسچەدن، آندن موندن اورلاب اوزنچه بر ياڭا كوى چغارغان بولا، ايسكى كويلر بزنى روسنقينه اوخشاتورغه آزابلانا؛ چونكه اول ايسكى كويلر بزنڭ صافلغن آڭغارا آلمى، آنارده موزيكانڭ صافلغن سيزو ديگان نەرسه يوق، بولسەدا بيك طوپاص بر حالده، بونڭده سببى كچكنەدەنرك عائله اچنده هم مكتبده جر وموزيكادن يراق بولووى، قسقەسى بزده موزيكى تعليم وتربيەنڭ يوقلغى، آڭار بزنڭ قرن قاراو بزدر. مكتبده اوقى طورغان تاتار باللارى آراسنده اون ايكى ياشلرينه يتوبده بر كوى بلمه‌گان، عموما موزيكادن كيره گنچه لذت آلا آلماغان شاكردلرگه هر وقت اوچراغه ممكن. شونيده ئەيتورگه كيرەك: آلار كوبسى

ملا بالالاری بولالار، شوکار کوره‌ده طبیعی آننك
اوسکان عائله‌سنك، اوقودیغی مکتبنده جر وموزیکا
ایشتورگه طوری کیلمی هم شونك آرقاسنده
بالانك ماتور طاوش طورنك بوتونله‌ی یاقتی معلو-
ماتی بولمی. اگرده بالانك آتا آناسی جر بله‌ن
موزیکانی یاراتا طورغان کشیلر بولسه، بالا
کوب وقت آتا آناسندن ایشتوب جرغه،
اوگره‌نه، آنارده موزیکالنی طاوشنی آکغارو
کوندن کون ترقی ایته، هم یولی بله‌ن تربیه
ایتلگه‌نده شوندی بالالاردن تالانتلی، حساس
موزیکانتلارده چیغا. بو فاکت؛ مونه شول
فاکتقه طایانوب، پیداغوغیه (علم تربیه)
اهللری بالالانی تیبره‌تکانده، کویله‌ب تیبره‌تورگه،
طاغی آزراق اوسه. توشکه‌چ ممکن قدر
آننك یاننده موزیکا اوینارغه هم شول کیلش
آکارده موزیکانی آکغارو حسن اویاندرغه
قوشالار. آلار جر بله‌ن موزیکانك آدم هم
عموما جمعیت بشریه اوچون بیك کوب فائده‌سی
بارلغینه نقفنه اشانالار، هم آننك بله‌ن فائده‌-
له‌نه‌ده بله‌لر؛ اوگت ـ نصیحت، تربیه‌له‌و
بله‌ن ایگه کیلمه‌گه‌ن بیك کوب یه‌ش جانیلرنی
موزیکا بله‌ن تربیه ایتوب آلاردن چن معناسی
بله‌ن انسان یاصیلار. مونه شولای ایتوب، سوز
بر نه‌رسه‌ده تأثیر اینه آلماغان اورنده،
موزیکا بوتونیسون اُرته، باشقه‌سینه تل بله‌ن
آکغارتو ممکن بولماغان بیك کوب نچکه
طویغولارنی موزیکا آچیق ایتدروب سویله‌ب
بیره؛ مکلرچه کشیدن عبارت بولغان عسکر،
دین اوچون صوغشقانده، موزیکانك سماوی
آهنکی آرقاسنده ئولم قارشیسنه کوله، کوله
بارا.

مترقی ملتنك بالالاری کچکنه‌ده نوك موزیکا-
نك سماوی آهنکی اچنده یه‌شی، آلارنك
مکتبلرنده‌ده موزیکا بله‌ن جرغه برنچی اورن
بیرله، آلار مکتبدن چیققاچدا آکاردن
آیرلمیلار: آلار موزیکا بله‌ن جلیلر، موزیکا
بله‌ن کوله‌لر ـ شولای ایتوب آلارنك طورمشنده
موزیکا بله‌ن جر برنچی اورننی اشغال ایته،
چونکه آلار موزیکانك کشینی عالیله‌ندرووینه
بیك نق اشانالار. روس ابتدائی مکتبلرینك
بوتونیسنده دیورلك جر درسلری пѣніе مجبوری
اوقوتیلا هم شونك آرقاسنده روسلار موزیکا،
جریاغندن قاراغانده بزدن بیك کوب آلدالار.
بزده ایسه حاضرگی کونده موزیکا بوتونله‌ی
توبه‌ن درجه‌ده. درست صوکغی یللارده مکتبلرده
آرا ـ تیره جر درسلری کورلگه‌لی، لکن
مع التأسف ئه‌یتورگه کیره‌ك، که اول جرلار بزده
هیچ بر ملیلك هم ساده‌لك یوق. معلملر
طرفندن مکتب شاکردلرینه جرلاتولغان جرلارنك
کوینده‌ده معناسنده‌ده بالالارغه آزق بولورلق
بر نه‌رسه‌ده بولمی. کوب وقت معلملر بز
بالالارغه هیچ بر آکلاشیلماسلق عربچه شعرلر
وقصیده‌لرنی، تورلی کیلوشسز کویلر بله‌ن
جرلاتالار. ابتدائی مکتب شاکردلرینه معلملر
طرفندن تورلی، تورلی تسبیحلرده جرلاتیلا.
لکن اوزاقده اوتمی تگی معلمنك شاکردلرینه
صلوات ئه‌یتدردکی کوی بله‌ن ایسرکر وسلارنك
ئه‌لله نیندی پچراق، ئه‌شه‌کی جرلارن جرلاغانن
ایشته‌سك. اول سیکا بیك نق تأثیر اینه،
ایرکسز کوکلکه:
ــ نیگه صوك ئه‌لی بو بولای بولوب

چقدی ایکان؟، دیگه‌ن سؤال کیله. ــ نیگه صوڭ بزده بالالار بزغه یولی بله‌ن جر اوگره‌تلمی؟ نیگه بز ملی آهنکبز بله‌ن آلارنڭ روحن عالیله‌ندرمیبز؟ آلارنڭ اته‌نلرنڭ شول زیله یلوك، آشقازار، صو اوستی شیکللی تیره‌ن معنالی کویلر چیقاررغه کوچلری جیتکه‌ن، عالی حسلی، یوره‌کلی بابالار بزنڭ قانی اوینیلا باصا!... ــ دیسك. مکتب شاکردلر بزگه موزیکا عالمی دیگه‌ن یوقاری بر عالمنی آچاسی، معصوم صبیلار بزنی شوندی بر روحانی لذتدن محروم ایتمی، آلار آوزندن تیره‌ن معنالی ملی تغنی بزنی ایشته‌سی کیله...

لکن ئه‌لیگه قدر ایشتلمی.

صدری جلال.

آمیریکاده تربیه و تعلیم.

صنف دیستیپلیناسی آستینه کرگان تورلی حرکتلردن اوزلرنچه موافق طابقانلارن بالا اشلی؛ اما تورلی муштровка دن عبارت بولغانلارن بالانی توگل اشله‌وگه کوچله‌و، آلار کورسه‌تلمیده.

آمیریکا مکتبلرنده درس استفساری وقتنده بالالار هه‌مه‌سی پارتا آرالارندن چغوب اوقوچی اوسته‌لی یانینه جیبلالاردا یارم توگه‌ره‌ك یاصاب باصوب طورالار. بالالارغه باصوب طوروغه ایرکن بولسون اوچون اوقوچی اوسته‌لی برله پارتالار آراسنده بایتاق اورون قالدرولا. درس استفساری اوقوتوچی‌نڭ شول قارشنده، توگه‌ره‌کده باصوب طورغان بالالار برله مصاحبه‌دن، صوراشودن عبارت بولا. ئلوکده تورلی یرده جه‌یلوب اوطرغان بالالار بر توگه‌ره‌ككه جییولو برله توگه‌لله‌نه‌لر، پارتا آرالارندن چغوب، ایکنچی اورنغه کیلوب باصوب طورو اوزی بر استراحت بولا. بولایده بر نیچه گنه مینوتقه صوزلا طورغان درس آرالارنده موندای حرکتلرنڭ بولووی بر کیی اوطورونی قصقارتا. بالالارغه اوطورو طویدرمی. صنف ترتیبن صاقلاوده بونڭده کوب فائده‌سی تییه.

مکتبلرده ایر بالالار برله برگه قز بالالارنڭدا بولووی، ایر بالالارغنه بولغانده کوب اوچری طورغان تورلی طورپا، طوپاس حرکتلر و سوزلرگه یول قالدرمی بولورغه کیره‌ك.

درسلرنڭ غایتده کوڭللی بارووی، بالالارنی بیك اشغال ایته. شونڭ برله درسلرنڭ کوڭل سزلگندن کیله طورغان اچ پوشو، نی اشله‌رگه بلمه‌ودن گنه صنف ترتیبن بوزولار بولمی.

بالا مکتبده اوقوغان فنلری‌نڭ طورمشده اشکه یارایاچاغینی بلوب اوقی؛ بالاغه نیندای گنه بر معلومات بیرولسه‌ده آنڭ طورمشقه تطبیق اصولن کورسه‌تیلوب آنڭ کوزینه کورینه طورغان بر فائده‌لی اش یاصالا. بالانڭ فکر دائره‌سی صیدرماسلق برگنه نه‌رسه‌ده سویله‌نمی، اوقوتولمی. بالاغه معنی‌سی تیوشنچه آڭغارتولماغان برگنه سوزده اویره‌تلمی، بالا اوزی بلگان هر سوز و جمله‌نڭ مصداقن‌دا، آنڭ برابرنده بولغان

معنی‌سنده آیروم آچق بله.

ابتدائی مکتبلردوك درسلرگه بوندای روح بیرور اوچون اوقوتوچی‌نك مهارتی، آنك اوقوتو اشنده چن چن اوستا بولووی اوستینه مکتب هر تورلی اوقوتو قوراللارینه، اوقوتو اسبابلرینه‌دا بای بولورغه کیره‌ك. مکتب اوزندن کوتولگان یمشنی بیرور اوچون اوقوتوغه همه جهتدن اوڭغای بولوون کوز آلدنده طوتیلوب اشله‌نگان مکمل بناغه محتاج بولغان کبی اوقوتو قوراللارینده‌دا محتاجلغن اعتبارغه آلوب آمیریکالیلر مکتبلرنی تورلی اوقوتو اسبابلری‌برله طوتورالار. اوقوتو اسبابنده ماتورلق، قیمتلیلك‌گه قاراغانده عادیلك، آرزانلیلقنی آلده طوتوب بعض نه‌رسه‌لرنی بالالار اوزلریگنه یاکه اوقوتوچی برله برگه حاضرلیلر. بولای اشل‌ودن مادی فائده ایتولگان کبی معنوی‌ده فائده کورله. چونکه قوراللارنك نیندای کیسه‌کاردن یاصالغانی بالالارغه بیلگولی بولسه، آلار واسطه‌سیله یاصالغان تجربه‌لر بالالارنك فکرنده اورناشا توشه.

آمیریکا مکتبلرنده صنف بولمه‌سنده‌گی ته‌ره‌زه توبلری تورلی گل، چه‌چه‌ك، وباشقه شوندای درس اوچون حاجت بولاچق اوسملکلر اوطرتلغان صاوتلر، چولمه‌کلر بله‌ن طولی بولا. بولارنك هرقایوسی کوروب اویره‌نور اوچون کیره‌ك. آلارنك کوبیسن بالالار اوزلری قاراب، تربیه‌له‌ب اوسدره‌لر. شوشندای اوقوتو قوراللاری آرقاسنده درسلرنی کوڭللی، قزقلی ایتوب بولا. بولارده صنف ترتیبن صاقلارغه یاردم ایته.

آمیریکا مکتبلرنده اوقوتوچیلار اوزلرینی بالالار برله بروك حقوقده کوروب، هراشده اوزلری بالالارغه‌مثال، اورنه‌ك بولوب یوروـ لری سایه‌سنده بالالارنیدا بیك تیزطڭلاتا، اوزسوزلرینه‌قاراتا آلالار. مثلا اوقوتوچیلار هم مکتب مدیرلری هر وقتده ساباق باشلاـ نودن بر «۱۵» مینوت‌ئلوك مکتبکه کیلولرندن بالالاردا اورنه‌ك آلوب درسکه برده کیچکمی کیله‌لر. آمیریکا بالالاری‌یورتلارینه قایتسه‌ـ لار اشکه ساعت‌له‌ب بارا، اشدن ساعت‌له‌ب قایناطورغان آتالاری‌نك اوزخدمتلرینه جدی قاراولارینی، مکتبکه کیلسه‌لر اوقوتوچی ومدیرلرنك اشکه مناسبتلرینی کوروب هر وقت‌نك مخصوص اشی بار. دیگان اویغه کیله‌لر. طبیعی مکتبکه کیچکمه‌ی کیلوده بیك صاق بولالار.

حاصل آمیریکا طورمشی همه جهتی برله مکتبده طبیعی صنف ترتیبن صاقلارغه یاصالغان کبی‌قویلغان. شونك اوچون آمیریکاده‌مکتب برله طورمش آراسنده гармонія اعتبار ایتوله دیه‌رگه‌طوغری کیله. یاؤروپامکتبلرنده «آور مسئله» صانالا طورغان صنف دیستسیپلیناسیـ نك آمیریکاده شولای ییگل گنه حل ایتولووی آمیریکامکتبلرینه کوب امیدلر باغلی، آلارنی کوچرگچ ایتوب طانورغه مجبور ایته.

خلیل ابوالخان.

پیداغاغیچسکی قورصلار.

« وقت » غزیته‌سینك صوڭغی بر نومیرنده، آلابزده‌غی مهم مسئله‌لرنك برسی بولغان، اوز بزدن روسچه - تاتارچه‌کتبلرگه اوچیتللر یتشدررو اوچون پیداغاغیچسکی قورصلار آچو کیره‌کلك قازانلیلارنك بورچی ایدکی ذکر ایتله. دورستده کاغدده قازاننی تاتارلقنك مرکزی بولوچیلغن اثبات ایتواورنینه، اشده شولای بر کیره‌کنی بولدررو بولسه قازان نی حدلی فائده ایتکان بولور ایدی. باشقه مهم مسئله‌لرده آزغنه بولسه‌دا اش کورسه‌ته آلماغان قازانغه هیچ بولماسه شول قورصلارنی آچوب بیبه‌رو، بلکه آزغنه بولسه‌دا آق یوزلك بیرر ایدی. ایندی اوتکان قشده زور طاوشلارغه سبب بولغان قزلار گیمنازیه‌سی آچو اونوتلغان‌دا بوغای. بر اویلاسه‌ك اول مسئله‌ده تجویدچیلرگه یوقغه قوشلدی توسلی. چونکه اگر باشلانوب بیبه‌رلسه، اول گیمنازیه‌تجویدچیلردن باشقه‌دا دوام ایته‌ر ایدی. کوبدن ایندی کچره‌ك بولسه‌دا اوز گیمنازیه‌بز بولغان بولور ایدی. بیت شوندای اوز اسملرینه گیمنازیه آچوچیلارنك یاایسه شونی باشلاب بیبه‌روچیلرنك کوبسی خاتونلاردن بولوو ینه دقت ایتسه‌ك، بزده تاتارلارغه مخصوص اورتا مکتب آچوچی ضیالی ایرلرده طابولماوینه نیچك ایتوب قارارغه‌یاری. چنده‌بزده باشقه ملتلرنك خاتونلارنده طابولا طورغان جدیت‌ده یوقمینی ایکان.

پیداغاغیچسکی قورصلار آچوغه صوراوچی بولسه حکومتنك آنسات روشده رخصت بیره‌چگینه شبهه ایته‌رگه‌ده یارامی. باری بر همتلی کشی طابلوب باشلاب بیبه‌ررگه‌گنه، آندن‌صوڭ اول اوز یولنده نیچك بولسه‌دا دوام ایته‌چك، اقتصادی جهتی ئه‌لیگه آورراق بولسه‌دا کیله‌چکده زیمستوالار، همتلی بایلار بز آرقلی اولده، بلکه، توزه‌لور ایدی. قورصلارنك دوامی تأمین ایتلوب، بیرگان معلوماتی اوچیتللکگه امتحان بیرر درجه‌ده بولسه آنده اوقوچیلارغه‌دا تاتار اوچیتللرینه محتاج زیمستوالار البته یاردم بیره‌چکلر. بو جهتی بله اول قورصلار حاضر آقچه‌سزلقدن، یه‌ش ئوتودن آبدراب اوقوغه صوصاب طوروچی یاشلر بزگه نی حدلی یاردم ایته‌چکلر هم آزغنه یاردمگه محتاجلقدن تینتره‌ب یورگان یکتلر بز تیز وقت اچنده خلقبز آراسینه، طورمشقه قاتشاچاقلار توگلمی؟ حاضرنده قازان، آسترخان، اورینبورغ کبك شهرلرده مطبعه وغزیته‌اداره‌لرنده آچلی طوقلی کون ایتوچی شه‌کردلر بزنی یاقتیلقغه چغاروب، بورچلاری بولغان طوغانلارینه خدمت‌که یوللار آچولاچق توگلمی؟

لکن بزده اشله‌رگه اویلاغان اشلر بزنی باشدن اوق بیك زور ایتوب اویلابدا تیزگنه یتلسه یتلسون، یتلمه‌سه « بولمی» غه قالدرو نق اوروڭ آلدی. بز هر اشده چامادن طش، یورغاندن اوزون آیاق‌صوزارغه ماتاشابز. بو قورصلارنی آچو اوچون‌د آبروم زور بنالر، عالم معلملر قایغورتو

اورنینه رخصت آلوب بر فانیرده کیلگان کشینی اوقوتا باشلاو، اوچیتللر بیتشدرو اوچون قورصلارغه نیگز باشلاو بولاچق.

بیلگولی بواش قازان بله مافتانوچی قازان ضیالیلارینک بورچی.

ط. م.

مکتب پراغراممسی حقنده.

یکرمی، یکرمی بیش یلدن بیرلی نیچک طوغری کیلسه شولای، تورلیسی تورلی، ردوشده - آقصی - طوقسی کیله طورغان حرمتلی ملی مکتبلر بزنی روحا برگه اویوشدرو، اش وخدمتده بر یولغه صالو ایله برگه بوتون روسیه تاتارلارینک استقبالہ پارلایاچق، طایاناچق ملیتلرینک نیگزن وطامرن اورناشدرو مسئله‌سینه «مکتب» ژورنالینک ۱۲ نچی نومرنده بالفعل (практическій معناسی توگل) اشکه باشلاندی. یعنی ابتدائی دورت صنفلی مکتب پروغراممسی توزیلوب پیداغوغ ومعلملرنک نظر محاکمه‌سینه قویلدی. بو، هر بر معلمنک صوصاغان بر نرسه‌سی بولغانغه، بو مسئله‌گه قاتوشماغان وبونک طوغریسنده بر تورلی‌ده طاوش بیرمه‌گان معلم بولووینه اشانمیم. شبهه یوق، بو پروغرامما بوتون هیئت معلمیننک نظر دقتن جلب ایتر وحوصله‌سی نسبتنده محاکمه ایتلور.

«مکتب» ده اوزینک وعده‌سنده طوروب، بو حقده یازلغان ملاحظه‌لرگه ایرکن اورون بیرور وبیرورگه تیوشلی.

فؤاد افندی ئه‌ینکانچه بو پروغرامماننک «مکتب» ژورنالی چقا باشلاغاندن بیرلی اشل‌نه باشلاوی، یعنی شول وقتدن‌اوق پروغرامما اوچون، اهلی طرفندن پراپیقته‌لار توزوله باشلاوی ایسکه آلنسه، بو پروغرامما حقنده صونک درجه‌ده صافلق ایله سوز سویله‌نووی لازم بولوب کیله هم شولای بولمی یارامی‌ده، چونکه پروغرامما توزو، اویلانغانچه‌اوق، جیکگل بر اش توگل. مونک اوچون قوری بر ئه‌لله نیچه یللق تجربه‌گنه‌ده بیتمی، وپیداغوغیه‌دن بر ایکی کتاب اوقوب چغوغنه‌ده اصلا کافی بولمایاچق، بلکه مونک اوچون احتیاجات ملیه‌دن واول ملتنک احوالات روحیه‌سندن تیره‌ن خبردار بولو اوستینه کوب کوب علمی قوتلرده کیره‌ک. تجربه‌لردن طوه، بـاری تعلمده‌گی اصول قاعده‌لرین طووار، موندی کشیلر، موندی پیداغوغلار کیره‌ک اوچیتللردن کیره‌ک معلملردن بولسون انشاء الله بزده ایندی بایتاق باردر. اما ملتنک احتیاجات واحوالات روحیه‌سینه کیلسه‌ک، سوز بوتونله‌ی باشقارا. مونی تمامی ایله تیکشره وآکلی بلور اوچون بر معلم یاکه بر ضیالی نهایت بر پسیخالوغنک غنه باشی یتووی بیک بعید احتمال. مونده تورلی صنف علماسینک اجتماعی وتیکشرووی کیره‌ک. شونک اوچون باشدوق اعتراف قیلوب قویام، که: بو پروغرامما حقنده یازاچق ملاحظه‌لرمده مین بر تجربه کورگان معلم صفتی ایله‌گنه سوز سویله‌رمن. اما پروغراممانک روحی ایله خلقنک

احوالات روحيه‌سی آراسنده بالمناسبة چققان سوزلرم بولسه، طبيعی سيزنو ايله گنه ئه‌يتلگان سوزلر بولوب علمی دليللر ايله اثبات قيلودن كوبسنده عاجز قالورمن.

حاضرگه پروغراممانڭ اچكی ماده‌لری طورنده‌غی سوزلرمنی قالدروب، باری پروغرامه‌غه عمومی قاراشمنی‌غنه يازام.

عمومی قاراو ايله قاراغانده پروغرامانڭ توزلشی طورنده بر آز سويله‌می اوزوب بولمی. باشده سوز ابتدائی مكتبلر بزده اوقو يللاری حقنده بولورغه كيره‌ك. بزده اصول جديده چققان وقتدن بيرلی مكتبلر بز دورت يللق بولوب كيلدی هم حاضرده شولای، بو پروغرامماده، شولايوق، دورت يللق مكتب اوچون توزلگان. پراغراممادە بو ياقدن حقيقتاً اصابت ايتلگانمی؟ اوّلده بولوب كيلگانگه‌طايانو، بيلگيلی، زور دليل توگل. مونده ايك زور اورننی احتياجات مليه آلا. صوڭغی يللارده روسچه اوقونڭ كيره‌كلگينه انكار ايتوچی قالمادی. كوب، كوب كشيلر بالالرن ابتدائی مكتبنی بترگاچده روسچه‌غه بيررگه آشوغالار. حالبو، كه دورت صنفنی بترگانده بالا اون ايكی ياشده بولا، روس مكتبينه مثلا گيمنازيه‌غه بيرور اوچون بالانی حاضرله‌رگه وقت قالمی، اورنبورغ ياشلری ياصاغان «حاضرلك مكتبی» شول اوڭغايسزلقدن كيلوب چقدی. باشقه بر نرسه توگل. دورت يللق مكتبنڭ اوزنده حاضرله‌رگه قالسه، اوز تلبزگه كوب خلل كيله، اوز تلبزگه خلل كيترمه‌گانده تيوشنچه حاضرلق بولا آلمی، بو دورت يل اچنده تلدن باشقه دينی بر قدر درسلرنڭ‌ده بايتاق اورن آلغانن، آلاچاغن خاطردن چغارورغه يارامی. مكتبلرنی اوچكنه يللق ايتسه‌ك، آول بالالاری كوب ئلوشدن محروم قالا. مونه شول اوڭغايسزلقلاردن قوتلور اوچون بز مكتبلرنی برسن اوچ يللق، برسن بيش يللق ايتوب ايكيگه آيرورغه كيره‌ك. اوچ يللق مكتبلر شهرده، بيش يللق مكتبلر آوللرده بولور.

بولارنڭ برسينه اوقو، برسينه يازو مكتبی ديه اسم بيرلسه‌ده ضرر بولماس. اوچ يللق يازو مكتبندن چققان بالالار حاضرله‌نوب، روسچه‌غه كيته آلغانلاری كبك هيچ بر حاضرلكسز ملی رشديه‌لرگه كره آلسونلار. اما بيش يللق اوقو مكتبی، شاكردلرن ايكنچی مكتبكه توگل بلكه طوره‌شقه حاضرله‌ر. مونڭدن آول‌موژيكلاری، معرفتلی‌محله‌كشيلری يتشور. بو بيش يللق مكتبلرده بر قلاص قدر روسچه هم بولور، روس تلی باشقه پريدميتلر آراسندن بر پريدميت بولوب اوقونڭ اوچنچی يلنده باشلانور. بوتورلی انور مكتبلرنڭ مادی تأميناتينه زيمستوالارنڭ قاتناشووی بيك ممكن. مونده طاغن بو شولوق روسسكی تاتارسكی اشقولا بولا ايكان ديه اويلانا كورمه‌سون، بولار آراسنده‌غی آيرما بيك زور بولاچق، اگرده ملی منفعتلر ياخشی كوزله‌نوب پروغرامما توزولسه و اول پروغرامما زيمستوانڭ‌ده محبتن جلب ايته آلسه، ايسكی تيپ روسسكی تاتارسكی اشقولالار بته‌رگه تيوش بولاچق هم آلار بته‌رگه تيوشلی‌ده. بو مكتبلرنڭ دائرهٔ علميه‌لری نيلردن عبارت بولاچاغن حاضر سويله‌رگه اورن يوق. بر معلم طرفندن

توزلگان دورت صنفلق ابتدائی پروغراماسی
حقنده ملاحظه‌لر بزنی گنه یازارغه کرشدك. ملی
مکتبلر بزنی روسچه ایله، زیمستوا مکتبلری
ایله قواغه قول طوتاشدرو، ایكى برنچی قاراوده
مکتبلر بزنك تأمیناتن اشانچلیراق اساسکه قویو
بولغانغه بو فکرده بولغان کشیلر آرا بزده آز
توگللر. شونك اوچون بو مسئله حقنده
«مکتب» اداره‌سینك بر آز جوابلانوب
اوزوون کوته‌بز.

ینه: پروغراما توزلشینه عمومی قاراشده،
ابتدائی اسمنده یورگان بر بولك مکتب نك،
صنفلارنی اعتبار قیلماقسزن، باشده عمومی
دائرهٔ علمیه‌سن بیلگیله‌و وشوندن صوڭغنه
بالالارنك یاشلری اعتباری ایله خصوصیتلرگه
قاراب، صنفلارغه بولو، پروغرامانك جیونقلی
وقورمالی بولووی اوچون یاغشی بولور
توسلی کورنسه‌ده، پروغرامانك توزلشنده بو
صفتنك بولنماوی زور کیمچیلك توگللر. شونك
اوچون سوزنی قصقارتوب، مکتب اداره‌سینه
مراجعت ایتەم، که یوقاری ده‌غی ملاحظه‌لرگه
«مکتب» تیزلکده جوابلانسون. ینه: اوزی
عرض ایتکان پروغرامانك اچکی ماده‌لرینه
عائد ملاحظه‌لرنی یازارغه «مکتب» نیندی
یول طوتاچق. شول حقده‌غی پلانن ده بلدرسون.
اول ملاحظه‌لرنی باصوب آخرده چغشلی قرارغه
کیلور اوچون بر پلان طوتمق مطلق ضروردر.
یوق ایسه، تورلی یاقدن کیلگان تورلی طاوش
وملاحظه‌لر ایله آرالق شوندی چوالور، که
پروغرامانی برندروب چغارغه‌دا ممکن بولماس.

معلم: ن. دوماوی.

اوفاده اوچیتلسکی اشقولا آچو حقنده زیمستوانك داکلادی.

اوفاده ایرلر هم قزلار اوچون روسکو ـ
تاتارسکایا اوچیتلسکایا اشقولا آچو مسئله‌سی
بیك ایسکی مسئله‌در. اوفا غوبیرنسکی
زیمستواسی بو حقده دورت مرتبه (۱۸۹۸،
۱۸۹۹، ۱۹۰۲ هم ۱۹۰۵ نچی یللارده) معارف
نظارتینه مراجعت ایتوب قارادی، لکن فائده‌سز.
معارف نظارتی فقط برگنه مرتبه‌سنك (۱۸۹۹ نچی
یلده) اوزینك فکرینی بیان قیلدی. نظارت‌نك
فکرنچه، اوفا غوبیرناسنده یاکا آچولغان
و آچولاچق روسکو ـ تاتارسکایا اشقولالار
اوچون جیته‌رلك معلم ومعلمه‌لر بار؛ به‌له‌به‌ده
گی دورت قلاصلی شهر مکتبی نك Педагоги-
ческій классъ ندن یـل صایون اون‌لاب
معلم چغاریلا.

اول وقتلارده مسلمانلار اوچون آچولغان
اشقولالار آز بولغان، شوکا کوره احتمال
معلم‌لر جیتکان درده. امـا ۱۹۰۲ نچی یلده
به‌له‌به‌ی زیمستواسی اول مسئله‌نی اوزی‌اوك
قوزغاتا هم معلم‌لر جیتمه‌گانلکدن آچیلارغه
تیوش بولغان ۱۲ اشقولانی آچو ممکن
بولماغانلغن بلدره.

مسلمانلار اوچون اوچیتلسکایا اشقولا
کیره‌کلگینی اورنبورغ اوچیبنی اوقروغی‌ده
سیزه. ۱۹۰۵ نچی یلده، پاپوچیتل زابونچکو-
فسکی، غوبیرنسکی زیمسکی‌او پراوا رئیسینه
یازغان بر خطنده: «اوفاده مسلمانلار اوچون
روسکو- تاتارسکایا اوچیتلسکایا اشقولا آچیلونی
معقول دیوب کنه بلمیم، حتی تیوش طابام؛ چونکه
اوفا غوبیرناسنده‌غی اینارودیس مکتبلرنده
خصوصاً تاتارلار اوچون بولغان اشقولالارده،
یاغشی معلوماتلی هم خصوصی تربیه کورگان
اوچیتل‌لر یوق درجه‌ده» دیوب یازا.

غوبیرناده‌غی ٨١٠ روس مكتبینه قارشی ٥٥ پراتسینت بولغان اینار ودیس‌لارنك ٣٣٢ گنه اشقولالاری بولغانلقدن، آلارغه، روسلاردن توبه‌ن حسابلاماغانده، كوبره‌ك اشقولالار آچارغه طوغری كیل: شولای ایتوب ینه معلم یتشدرو مسئله‌سی قوزغالا. اوفیمسكی اویه‌زدنی اوچیتلسكی صاوییت‌ده شونلدی اوچیتلسكی اشقولانك آچلووینی كیره‌ك طابوب، آچارغه رخصت صورارغه قرار بیره.

غوبیرنسكی زیمستوا شول مسئله طوغریسنده، ١٩٠٢ نچی یلده، اویزدنی زیمستوالارنك فكرلرینی صوراغاچ، مینزه‌له زیمستواسندن باشقه‌لاری آچو تیوشلك فكرینه قوشیلالار.

١٩٠٨ نچی یلده، مسلمانلار اوچون اشقولالار آچو حقنده سوز چققاچ، غوبیرنسكی زیمستوانك مكتبلر كامیسیه‌سی ینه شولوق مسئله‌نی قوزغاتا هم اوچیتلسكی اشقولا آچمایونچه ممكن توگل ایكانچیكانی آكلاب، اوفاده‌غی ٢ صنفلی روسكو - باشكیرسكی قزلار مكتبینی، زیمستوا هم نظارت مصارفی بله‌ن، قزلارغه مخصوص اوچیتلسكی اشقولاغه ئه‌یله‌ندرو حقنده معارف نظارتی بله‌ن كیگه‌شله‌شورگه قرار بیره.

یوغاریده یازولغانلاردن آكلاشیلا، كه روسكو تاتارسكی اوچیتلسكی اشقولانك آچیلووینی اوچینی اوقروغدا، زیمستوالاردا، شهر دوماسی‌دا تیوش طابا؛ شولایوق اوفا مسلمانلاری‌دا اوزلرینك زیمستوالارغه مراجعتلری بله‌ن آنك آچلووینی تله‌گانلكلرینی بلدره‌لر.

صوڭغی یللارده زیمستوالارده، هیچ كه‌نی اوقوتمی قالدرماو فكری طودی هم شونی اشكه چغارورغه‌ده طوتوندیلار. اوفا غوبیرناسنده‌دا ایكنك خرستیانلار هم مجوسیلر، آلاردن صوڭ مسلمانلار اوچون اشقولالار اچولاچاق. دیمك، كه بر نیچه یلدن صوڭ مسلمانلارغه‌ده چیرات جیته. آچولاچاق اشقولالارغه

بله‌به‌ی	اویه‌زی اوچون	٨٤٠ ،
بوروی	„ „	٦٥٨ ،
زلاتا اوست	„ „	١٨٩ ،
مینزه‌له	„ „	٥٠١ ،
استه‌رلی‌طاماق	„ „	٤١٧ ،
اوفا	„ „	٣١٤ ،

جمعسی ٢٩١٩ معلم هم معلمه كیره‌ك بولاچق. اگر آچارغه تعیین قیلونغان اشقولالار ١٠ یلده آچیلوب بتسه، یل صایون ٢٩٢ معلم ومعلمه كیره‌ك بولا؛ ١٥ یلده آچیلوب بتسه یلغه ١٩٤؛ ٢٠ یلده بتسه ١٤٦؛ شول قدرلی كوب معلم ومعلمه كیره‌ك بولاچق بولغاچ، اوچیتلسكی اشقولا آچوب - آچماو طوغروسنده اویلاب طوراسی‌ده یوق.

حاضردن اوچیتلسكی اشقولا آچولغان تقدیرده‌ده تیوشلی بولغان مكتبلرنی معلملر یتوشكانچی آچا آلمی طورورغه طوغری كیله‌چك.

معلم - مكتب‌نك جانی. مكتب نغایسون، فائده كیتورسون اوچون، یاخشی معلم قویارغه كیره‌ك. آنسز كوبمی آقچه توكسه‌گن فائده چقمی.

ایك چیتون بولغان مسئله، بالالارغه روس تلینی اوگره‌تو... قاراخلقنك روسچه‌غنه اوقوتا طورغان مكتبلرگه توگل، اوزلرینك «اصول جدیده» ترتیبی بله‌ن اوقوتولا طورغان مكتبلرینه‌ده دشمان كوزی بله‌ن قاراوینی اونوتماسقه تیوش بولا. خلق‌نك محبتن اوزینه طارتور اوچون نی درجه‌ده تربیه‌لی ومعلوماتلی معلم كیره‌كلگی موندن آكلاشیلادر.

خلقنڭ قارانغی طۇرمۇشینه تیك چن معلم‌لرگنه یاقتیلق کرته‌چك، تیك آلارغنه روسچه اوقونڭ دین‌گه هم معیشت‌که هیچ کیمچیلك کیتۇرمه‌گانلگینی، بلکه خلق‌نڭ کوزلرینی آچوغه‌غنه خدمت ایتکانلگینی آڭلاتاچق. شوندی معلملر حاضرله‌و اۇچۇن برگنه یول بار، که اول‌ده مسلمان‌لار اۇچۇن بولغان روسچه ابتدائی مکتبلرگه معلملر حاضرلی طۇرغان خصوصی دار المعلمینلر آچودر.

١٩١١ نچی یلنڭ مای آینده غوبیرنسکی اوپراۋا مسلمانلارنی چاقروب، مسلمانلار اۇچۇن کوچرگچ بولورلق روسچه ابتدائی مکتب تأسیس ایتو طوغریسنده کیڭه‌ش مجلسی یاصادی؛ شونده معلملرنڭ ضان جهتندن یتۇشمه‌گانلگینی هم مکتبلرده اوقۇتو اصولن یاخشرتوغه احتیاج بارلغینی بیان ایتدی.

مجلس‌نڭ فکرنچه، ایڭ ئۆلك، مکتبلرده آنا تلی اوقۇتو توبه‌ن درجه‌ده قویۇلغان.

یاڭا ترتیب قیلۇنا طورغان، مسلمانلار اۇچۇن بولغان روسچه ابتدائی مکتبلرده اوقۇتو آنا تلنده بولغاچ، اوقۇتوچیلارغه آنا تلینی بیك یاخشی بلۇرگه کیره‌ك بولا، ئۆه آندی، ایکی تلنی‌ده یاخشی بلگان معلملر یوق، شوڭا کوره، مجلس، شول سویله‌نگان مقصدلارغه موافق بولغان هم مسلمانلارغه‌غنه مخصوص دار المعلمین آچونی طلب ایته. ابتدائی مکتبلرده اوقۇتو آنا تلنده بولغاچ، دار المعلمین‌لرده‌ده، تجربه اۇچۇن تأسیس ایتۇلگان مکتبلر (образцовыя школы) ده‌ده آنا تلنده اوقۇتولور، شوڭا کوره‌ده آلارغه اوزلرینه‌گنه مخصوص دار المعلمین کیره‌ك.

دار المعلمین‌ده آناتلی آیۇرۇم بر فن بولۇب روس تلی بله‌ن برابر اوقۇتولورغه تیوش. باشقه فنلرنڭ پروغراممهسی ایڭ یاخشی دار المعلمین‌لر پروغراممهسی بله‌ن برابر بولۇرغه تیوش.

شولوق مسئله زیمستوانڭ دورت مجلسنده قارالدی هم بر آغزدن: «اوفاده دار المعلمین ایله دار المعلمات کیره‌ك» دیولدی.

یوقاریده یازۇلغان فکرلرنی اعتبارغه آلوب، مسلمانلار اۇچۇن روسچه ابتدائی مکتبلرگه معلملر حاضرله‌و مسئله‌سینڭ تماملیه وقتی کیلگانلگینی هم آنی حل قیلو طوغریسنده کیچکدرمیچه اش باشلارغه کیره‌ك ایکانلگنی آڭلاتۇب، شهر اوپراواسی، اوچردنوی زیمسکی صابرانیه‌دن توبه‌نده‌گی نه‌رسه‌لرنی اوتنه‌در:

١) اوفاده ایرلر هم قزلار اۇچۇن دار المعلمین‌لر آچلوونڭ کیره‌کلگی چیکدن آشقانلق‌نی آڭلاونی؛

٢) شهر اوپراواسینه شول طوغریده معارف نظارتی قارشیسنده اش‌باشلار اۇچۇن وکالت بیروونی؛

٣) بومسئله‌اشکه چققان‌حالده، مسلمانلارنڭ دین ومعیشتینه لایق بولوونی ایسندن چغارماونی؛

٤) شول دار المعلمین بله‌ن دار المعلمات بنالارینه، هر ایکی‌سینه، غوبیرنسکی‌زیمستوا آقچه‌سندن بر یولی ١٥ مڭ صوم هم یل صایۇن ٣ مڭ صوم اعانه بیرو طوغریسنده قطعی صورتده رخصت بیروونی.

داڭلادده رئیس هم دورت‌اعضانڭ امضالاری بار.

مسئول محرری: شهاب احمرف.

ناشری: «صباح» کتبخانه‌سی.